

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ШАХРАЯ

Осипенко Іван Петрович

Чернігівський національний технологічний університет Україна

Останнім часом в Україні шахрайство набуло поширення і характеризується зміною форм, видів і способів. Боротьба з цим видом злочинів є актуальною проблемою в діяльності правоохоронних органів.

Шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [1].

Особа злочинця, є одним із основних елементів криміналістичної характеристики шахрайства.

На підставі результатів аналізу криміналістичної літератури, джерел з кримінального права, загальної та юридичної психології, логіки, даних інших наук і матеріалів практики вважаємо за доцільне запропонувати таку структуру особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики:

1. фізіологічні ознаки та властивості (стать; вік; фізіологічні особливості та потреби).

2. соціальні ознаки і властивості (освіта; фах; професія; наявність трудових відносин; сімейний стан; наявність осіб, що перебувають на утриманні; побутові відносини; участь в державних і громадських організаціях, об'єднаннях, формуваннях; попереднє знайомство з потерпілим, характер відносин; тощо).

3. морально-психологічні ознаки і властивості (спрямованість; світогляд; інтереси; здатності; мотиви поведінки; моральні принципи, цінності та норми життєдіяльності; характер і рівень потреб; особливості інтелектуальних, вольових та емоційних процесів; темперамент; наявність або відсутність психічних аномалій; вікові особливості психіки).

4. ознаки і властивості, які характеризують суспільну небезпеку особи (вчинення злочину вперше, повторно, систематично; вчинення інших правопорушень; наявність інших обтяжуючих або пом'якшуючих обставин; зв'язок із злочинними елементами).

Зазначені елементи, що запропоновані в структурі, знаходяться в тісному взаємозв'язку та визначають особу злочинця [2, с. 106 - 114].

Розслідування шахрайства досліджували у своїх роботах такі вчені як: Н.І. Клименко, О.Н. Колесниченко, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, В.П. Лаврова, В.Д. Ларичева, Т.А. Пазинич, Г.М. Спіріна, С.Ю. Шарова, П.С. Яні та ін.

Спосіб вчинення злочину, залишення характерних слідів, об'єкт посягання ці всі ознаки характеризують особу злочинця та його характерні якості. Дії, які виконує злочинець, – це взаємозалежна система внутрішніх (психічних) і зовнішніх (динамічних) рухів [2, с. 33].

Шахраї діють по-різному, залежно від того, який спосіб вони використовують. Шахраєві доводиться не тільки мати схожі зовнішні риси

тієї особи, за яку він себе видає, йому необхідно ще й бути обдарованим багатою фантазією і вміти майстерно брехати для того, щоб оточуючі піддалися обману або щонайменше не могли негайно його викрити. Він неодмінно повинен бути хорошим актором, вміти «пускати пил в очі» і володіти чудовою пам'яттю, щоб не впадати в постійні протиріччя з самим собою [3, с. 120-121].

Слід зазначити, що шахраї володіють та застосовують таку кількість засобів та методів, які дозволяють ним настільки переконливо вчинити злочин, що постраждалі навіть не можуть збагнути, що їх обманули. Шахраї діють залежно від того, який спосіб обману застосовують.

Найчастіше шахраї застосовують психологічного вплив, зокрема найпоширенішим є гіпноз, зокрема циганський. Таким гіпнозом найчастіше володіють жінки. За допомогою такого способу шахрайство здійснюється у місцях масового скупчення людей: ринки, вокзали. Цигани вміють знайти підхід до людини та як найшвидше задурити голову особі, в цей момент і починається робота з підсвідомістю особи, для цього необхідно викликати сильну реакцію в особі наприклад страх або переляку, у цьому стані жертва перестає адекватно реагувати на події, що відбуваються навколо нього. При цьому відбувається копіювання рухів, жестів та міміки жертви і це змушує її довіряти шахраю на підсвідомому рівні. Наступним етапом є домогтися сконцентрувати всю увагу жертви на одному предметі, в цей момент і здійснюється контроль над особою, вона відчуває легкий туман в голові, втрачає відчуття часу, в цьому стані жертва робить все, що їй навіює циганка [4, с. 118-119].

Характеризуючи особу шахрая з фінансовими ресурсами, слід відзначити, що це насамперед «білокомірцевий» тип злочинців. Такі особи вчиняють злочини без застосування насильства, з використанням неправдивих відомостей з метою одержання фінансових прибутків. За своїм суспільним станом вони належать до підприємців, є професіоналами високого або середнього рівня у сфері кредитно-фінансових відносин, у більшості випадків добре орієнтуються у законодавстві – податковому, банківському володіють знаннями в бухгалтерському обліку. В минулому багато з них мали досвід роботи в державному секторі на посадах, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків. Так, засуджена за вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами К. за освітою бухгалтер (вища економічна освіта), перш ніж зайнятися приватним бізнесом, дванадцять років працювала директором великого магазину [5, с. 298].

Ключове місце серед показників характеристики шахраїв посідає освітній рівень. Саме ця ознака привертає значну увагу криміналістів. Деякі науковці зазначали, що існує прямий зв'язок між рівнем освіти та особою злочинцем. Проте слід зауважити, що шахрайство є саме тим злочином, який в науковій літературі слушно вважається професійним, інтелектуальним і, як наслідок, потребує певного освітнього рівня.

Шахраї, вчиняючи злочин, накопичують необхідний досвід, для вчинення подальших злочинів та намагаються передбачити усі можливі ризики шляхом ретельної підготовки. Шахраї заздалегідь ретельно продумують свої дії та можливі дії жертви, при цьому враховують прогалини законодавства. Для шахраїв також є характерним наявність спеціальних інструментів, що безпосередньо підготовлені для вчинення злочину та присутність професійної мови. Шахрайство можна назвати інтелектуальним видом злочинів, тому що на жертву необхідно вплинути так, щоб вона думала, що передача майна є правомірним.

Про те їх об'єднує вміння контролювати ситуацію та входити в довіру жертви. Для цього вони використовують досить багато засобів: офіси, позитивні відгуки рейкових клієнтів, демонструють документацію, яка підтверджує їхні слова та інші.

Особистість шахрая характеризується таким чином: в основному це чоловіки віком 18-24 роки із базовою та повною середньою освітою, 30% із яких мали судимості за корисливі злочини. Разом з тим серед шахраїв побільшало осіб віком 31-50 років, 15% із яких мають вищу та 25% - середню спеціальну освіту. У контингенті шахраїв порівняно висока частка жінок (30%), половина з яких отримують гроші від довірливих громадян за надання магічних послуг, передбачення майбутнього, зняття негативної енергетики тощо [6, с. 220].

Проаналізувавши матеріали кримінальних справ стосовно шахрайства та статистика МВС України свідчать, що близько 9 % осіб, які вчинили шахрайства, раніше притягалися до кримінальної відповідальності за такі самі злочини [7].

Отже, на основі проаналізованого матеріалу можемо дати криміналістичну характеристику шахрая – це особа, яка добре володіє психологічним впливом, орієнтується в ситуації, переконливо викладає факти, що стосуються справи, має необхідний інтелектуальний рівень, проявляють холонокровність, вміння керувати мімікою, поведінкою, стриманий, відчуває себе впевнено та користується довірливістю людей, неухважністю, бажання до легкої наживи. Для досягнення своєї мети шахрай може перетілюватись у працівників різних сфер діяльності: державних службовців, юристів, соціальних працівників, підприємців, лікарів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Сргєєва Д. Б. Ткач О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики порушень недоторковості приватного житла. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С.106-114.
3. Штибер В., Шнейкерт Г. Практическое руководство для работников уголовного розыска. М. : Государственное техническое издательство. 1925. 192 с.

4. Мігоцький Л., Завада Т. Циганський гіпноз як спосіб вчинення злочину. *Вісник України*. 2015. №11. С. 117-128.
5. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Х. : Право, 2006. С. 298.
6. Голіна В.В., Головкін Б.М., Валуйська М.Ю. та ін. Кримінологія : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Х. : Право, 2014. С. 220
7. Експрес-інформація по стан злочинності на території України з 2001 по 2004 рр. Київ, 2003.